

ספר מעגל טוב

המכיל את סיפור נסיעותיו של רבינו הגדול,
גאון ומאור הדורות, אביר הרועים,
עטרת תפארת ישראל

מורינו ורבינו

רבי יוסף חיים דוד אזולאי זצוק"ל
זיע"א

שיצא לאור כמה פעמים,
וכעת נסדר ונערך מחדש בתוספת מראי מקומות,
הערות והארות, וציונים לכל עניני ההלכה והאגדה הנזכרים בו

נערך ונסדר בס"ד
על ידי דוד אברהם מנדלבוים
בלאאמו"ר רבי בן ציון משה מאיר זצ"ל
בני ברק - תשפ"ב

תוכן הענינים

דברים אחדים..... יא

הנסיעה הראשונה..... יז

הנסיעה השניה..... קצו

רשימת הערים (נסיעה ראשונה)..... תפג

רשימת הערים (נסיעה שניה)..... תצא

מפות (נסיעה ראשונה)..... תקא

מפות (נסיעה שניה)..... תקכג

מעגל שנת תקי"ג טוב יט

מחלחול^[א] וציערוננו והחזירוננו כשבויי חרב⁵ דרך ארצם⁶ ויתר הגזם⁷ גיזום ואיום וה' יתברך הפר עצתם ובאנו לשלום לעה"ק חברון ת"ו⁸ קרוב לחצות אור לארבעה⁹.

י"ט בשבט, יתרו יום ד', יצאנו מעה"ק חברון ת"ו והעת גשמים¹⁰ ללכת לעזה בחברת שלשה אנשים תלתא דמרחמי¹¹.

כ' בשבט, יום ה', לננו אור ה' בכפר הדאויימ^[ד] בבית שיק נופא"ל ההולך עמנו כי שם ביתו¹² רפת של בקר, ויום ה' ציער אותנו הרבה שהיה רוצה שנשבות שם ואגב שוחדא החזיק בדרך¹³.

5. ע"פ בראשית ל"א כ"ו. 6. ע"פ מלכים א' ע"א. 10. ע"פ עזרא י' י"ג. 11. ע"פ ח' מ"ח. 7. ע"פ יואל א' ד'. (וראה בזה"ק ברכות כ"ה ע"ב (גירסת עין יעקב). 12. ע"פ ח"ב לו, ב שגיוס הוא לשון איום והפחדה). שמואל א' ד' י"ז. 13. ע"פ עירובין נ"ב ע"א. 8. עיה"ק חברון, Hebron. 9. ע"פ פסחים ב' 14. ע"פ משלי ז' ט'. 15. ע"פ דברים י"א

ביאורים והוספות

חאגיז (המני"ח), אלטונא תצ"ג, (עמ' י"ז במהדורת ירושלים תשי"ט), שכתב שהאר"י ז"ל קיים בק"ק חברון קבורת ישי אבי דוד ואבנר בן נר וגד החוזה, עיי"ש. ועיין ס' "אבן השהם" (לרבי אברהם אביש ציינורט), חלק ח', ירושלים תש"נ, פרק ד' סעיף י"ב, עמ' ר"א. ועיי"ש בעמ' ר"ד, בהערה, ס"ק ל"ד, שהכוונה שהאר"י קיים ואישר את מה שהיה מקובל משנים קודמות שקבר גד החוזה הוא בכפר חלחול סמוך לעיה"ק חברון, עיי"ש שהביא מתוך "שבילי דירושלים" שנכתב בערך בשנת ה' צ"ג [נדפס בתוך "ירושלים" כרך י"ג (תרע"ט) עמ' 91], ומתוך ספר "יחוס הצדיקים" שנדפס במנטובה בשנת ה' שכ"א [עמ' קנ"א במהדורת ירושלים תרנ"ו] שכתבו, עוד קודם דברי האר"י ז"ל, שמקום קבורת גד החוזה בחלחול. וראה עוד ב"סדר הדורות", ב"א תתצ"ב שכתב (בשם גלילי ארץ ישראל) שבחלחול שם קבורת גד החוזה. וראה גם בספר אוצר מסעות (ע' 217) מה שהביא מהנוסע בנימין בן אליהו ע"ש, ובספר מצבות קודש בארץ ישראל (ז' וילנאי - ע' 360 וע' רי"ב) ע"ש.

[ג] כפר חלחול, Halhul, קרוב לחברון, עיין יהושע ט"ו נ"ח. נזכר בס' כפתור ופרח פרק י"א, ד"ה נשוב לירושלם, (דף מ"ח ע"א במהדורת ברלין תרי"א). וראה "שבילי דירושלים" [נדפס בתוך "ירושלים" כרך י"ג (תרע"ט) עמ' 91], שכתב הנוסע ר"י חילו (בסביבות שנת ה' צ"ג) שיש בחלחול יהודים אחדים.

[ד] אל דווימה, (א-דואימה), Al-Dawayima, (כיום: אמציה). וראה "הארץ" (א. ספיר, יפו תרע"א) מס' 429, שמשער שהכפר א-דווימה (18.5 ק"מ למערב חברון) הוא "דומה" הנזכר ביהושע ט"ו נ"ב. אך ראה "ארץ ישראל ושכנותיה" (י. ז. הורוויץ, וינה תרפ"ג) עמ' 229, ערך

מעגל שנת תקי"ג טוב כא

מהצאלאחייה^[1] הן לו הובא²⁹ ורגליו לנחושתיים³⁰ עם פאש"ה שבא עם הכאזניה³¹ מארץ מצרים לשמירת הדרך כי גדול הוא³² מרישי בריוני³³ הערביים ונתפשרנו עמו ללכת דרך המדבר³⁴ דרך סולטאני³⁵. וציערת"י בעצמי³⁶ על שבת זכור^[ח] שהיינו פורשים מישוב יאודים וברחמיו ית' רצה להתעכב בעזה שבת זכור^[ט].

י"ב באדר שני, אור מוצאי ש"ק נסענו, וביום חנינו במקום הנקרא דיר^[1] ובא שיך אחד וציערנו הגם שאו"ל³⁷ גאפא"ר³⁸ ושיך סאלים הנז"ל הכהו לפום

29. ע"פ ויקרא י' י"ח. 30. ע"פ שמואל ב' ג' ל"ד. 31. כאזניה (צבא). 32. ע"פ שמואל ב' י"ט ל"ג. 33. ע"פ גיטין נ"ו ע"א. 34. ע"פ שמות י"ג י"ח. [וראה ספר החיד"א למ' בניהו עמ' תקמ"ח והלאה, שהעתיק מכת"י של רבינו החיד"א שנקרא "זכרון מעשיות ונסים" (כת"י ניו יורק 0880),	שבו כתב את הניסים שאירעו לו בשליחותו. ושם עמ' תקמ"ט סי' 94 כתב "נסים שאירעו לי בשליחות ראשון. לכתי במדבר ...". וראה שם הערה 1]. 35. דרך המלך, Sultan's Way. 36. ע"פ סוטה ד' ע"ב (בעצמו שיער). 37. ע"פ שמואל א' י' י"א. 38. דמי חסות.
---	--

ביאורים והוספות

[ז] אצ-צאלחיה, (סלאחיה), As Salihyyah. נזכר בתוך פירוש ר"ש סיריליאן על ירושלמי שביעית פרק ו', בפירוש משנה א', (ד"ה ועד אמנוס). וכן במסע ר' משולם מוולטרה, נזכר "סלאחיה", ראה קובץ "ירושלים" שנה א' (א. מ. לונץ, וויען תרמ"ב) עמ' 190. ובמסע רבינו עובדיה מברטנורא, נזכר "סלכיה", ראה "אגרות ארץ ישראל" (א. יערי) עמ' 124-125. וראה מש"כ בספר "מדות ומשקלות של תורה" עמ' של"א הערה 69: "צלחיה" נמצאת כ-30 ק"מ בקו אוירי מערבית לקנטרה נוטה לדרום. וראה "תולדות היהודים במצרים וסוריה תחת שלטון הממלוכים" (א. אשתור), חלק ב' עמ' 113: "אצ-צאלחיה" הוא ישוב שנבנה (ע"י השולטן אצ-צאלה) בתחנה האחרונה שבחלק המצרי של דרך השיירות (מקהיר לסוריה) במקום שבו יצאו השיירות אל המדבר].

[ח] עיין שולחן ערוך או"ח סי' תרפ"ה סעיף ז' שיש אומרים שפרשת זכור דאורייתא לפיכך אלה שאין להם מנין צריכים לבא למקום שיש מנין. ועיין ספר "תרומת הדשן" סי' ק"ח (הובא במגן אברהם סי' תרפ"ה) שכתב שצריך ליזהר יותר שישמעו קריאת פרשת זכור בעשרה ממקרא מגילה.

[ט] ראה בספר החיד"א למ' בניהו "הנהגות חלומות ורשומות" (ע' תקסט הערה 2) שמביא מכת"י ק רבינו שהעתיק דרשה שאמר "עזה ת"ו, אדר א' י"ט בו בס"ד" ע"ש עוד בזה.

[י] דיר אל באלאח, Deir el-Balah. [בספר "כפתור ופרח" פרק י"א כותב: מעזה לדרום כשתי שעות יש עיר ושמה דרום, וקצת קורין לה דרון, והיא נזכרת מסכת סוטה

מעגל שנת תקי"ג טוב לג

לסגור¹⁴⁹ עלי לבי¹⁵⁰ נד ונבדל הולך וחוזר¹⁵¹ באדוותא דימא¹⁵² גל"י עמיקתא¹⁵³ עלו זה¹⁵⁴ שמים לרום¹⁵⁵ אף כי נתעב¹⁵⁶ תוחלת ממושכה¹⁵⁷ *מחלת לענות נפש¹⁵⁸ במספר הימים¹⁵⁹. ויהי בשלשים יום לנסיעתנו מנא אמון רבה¹⁶⁰ חזה הוית¹⁶¹ הא לחמא עניא¹⁶² אתרחי"ש ליה¹⁶³ שם נקבצו¹⁶⁴ משפחת התולע"י¹⁶⁵ אפי' בחדרי חדרים¹⁶⁶ אסו"ר לא יוציאנו¹⁶⁷ גברא דשפיר חזי¹⁶⁸, ואני עני וכואב¹⁶⁹ מחוסר ציד"ה¹⁷⁰ ויר"ק את חניכיו¹⁷¹ לולי ה' שהיה לנו¹⁷² הנמצא כזה¹⁷³ אצל בחור יאודי אשר עמנו מעט אורז¹⁷⁴ וממנו נקח¹⁷⁵ בדמים יקרים והינו מגלגלין באורז רק אין דבר¹⁷⁶ פת ופרפרת¹⁷⁷ ויאסרו כל פירות¹⁷⁸ בלתי אל האורז עינינו¹⁷⁹ זה לחמנו¹⁸⁰ ערב ובקר וצהרים¹⁸¹ בין שפתים¹⁸² ולבי"ן שנים¹⁸³ משמש כניסה ויציאה¹⁸⁴ ונפשנו קצה¹⁸⁵ הוה מהדר אסילקא וארוזא¹⁸⁶ ימין מקרבת¹⁸⁷ כי אין בלתו¹⁸⁸ והפה שאס"ר¹⁸⁹ לא תוכל שאתו¹⁹⁰ אמרי לה בחניכת"ו¹⁹¹ קום ואדיש¹⁹² שלא בטובתו¹⁹³ ובשל מבושל במים¹⁹⁴ בגזרי עצים¹⁹⁵ היוצאים מן התיבה¹⁹⁶ אחת היתה¹⁹⁷ בהדי ידי¹⁹⁸ והיתה לשרפה¹⁹⁹.

ל' כ'. 149. ע"פ יהושע ב' ה'. 150. ע"פ ירמיה ח' י"ח. 151. ע"פ רש"י שמות כ"ח ו'. 152. ע"פ סוכה נ"א ע"ב. 153. ע"פ דניאל ב' כ"ב. (היינו במי הים הגבוהים) 154. ע"פ במדבר י"ג י"ז. 155. ע"פ משלי כ"ה ג'. 156. ע"פ איוב ט"ו ט"ז. 157. ע"פ משלי י"ג י"ב. 158. ע"פ תהלים פ"ח א' ובמדבר ל' י"ד. 159. ע"פ במדבר י"ד ל"ד. 160. ראה תרגום יונתן נחום ג' ח' "מאלכסנדריא רבתא". 161. ע"פ דניאל ד' ז'. 162. ע"פ הגדה של פסח. 163. ע"פ ברכות כ"ח ע"א (היינו שרחשו תולעים). 164. ע"פ ישעיה ל"ד ט"ו. 165. ע"פ במדבר כ"ו כ"ג. 166. ע"פ שבת ס"ד ע"ב. 167. ע"פ הושע י"ד ד'. 168. ע"פ תרגום אונקלוס במדבר כ"ד ט"ו. 169. ע"פ תהלים ס"ט ל'. 170. ע"פ שבת ק"ו ע"ב. 171. ע"פ בראשית י"ד י"ד. 172. ע"פ תהלים קכ"ד א'. 173. ע"פ בראשית מ"א ל"ח. 174. ראה ספר החיד"א למ' בניהו עמ' תקמ"ט, כת"י "זכרון מעשיות ונסים", ס' 97, ושם הערה 10. 175. ע"פ שמות י' כ"ו. 176. ע"פ במדבר כ' י"ט. 177. ע"פ ברכות מ"ב ע"א. 178. ע"פ גיטין מ"ו ע"ב. 179. ע"פ במדבר י"א ו'. 180. ע"פ יהושע ט' י"ב. 181. ע"פ תהלים נ"ה י"ח. 182. ע"פ תהלים ס"ח י"ד. 183. ע"פ בראשית מ"ט י"ב. 184. ע"פ מידות פרק א' משנה ג'. 185. ע"פ במדבר כ"א ה'. 186. ע"פ פסחים קי"ד ע"ב. 187. ע"פ סוטה מ"ז ע"א. 188. ע"פ שמואל א' ב' ב'. 189. ע"פ כתובות ט"ז ע"א. 190. ע"פ דברים י"ד כ"ד. 191. ע"פ תענית כ' ע"ב. 192. ע"פ סנהדרין ז' ע"א. [ירושלמי פאה פרק א' הלכה א']. 193. ע"פ סנהדרין נ"ב ע"א. 194. ע"פ שמות י"ב ט'. 195. ע"פ יומא כ"ב ע"א. 196. ע"פ בראשית ט' י"ח. 197. ע"פ ברכות מ"ד ע"א. 198. ע"פ כתובות ק"ג ע"ב. 199. ע"פ ישעיה ט' ד'.

ז"ל ומהרח"א³²⁴ ז"ל בספר מגיד מראשית [מא] הוא היה מונה שבחן³²⁵. וברוך שם כבודו³²⁶ אשר לא עזב חסדו³²⁷ ורוח לבשה את³²⁸ הויטורין³²⁹ וירכב על סוס אחד ורץ לאחוריו יותר ממיל הולך ושואל כל עוברי דרך³³⁰ ושם נאמר כי ראו צייד אחד כאשר ירים מוצ"א את ידו³³¹ המלאה לה³³² בכיס גדול וילך למסעיו³³³ פשפש ולו מצא³³⁴ ויכירה³³⁵ ויאמר צדקה ממני³³⁶ ואיש לא יצילנה מיד³³⁷ צייד הרמאי³³⁸ והביא הכל בשלמות תלי"ת.

324. מה"ר חיים (הראשון) אלפאנדארי שמות י"ז י"א. 332. ע"פ עמוס ב' י"ג. מקושטא. 325. ע"פ אבות ב' ח'. 326. ע"פ תהלים ע"ב י"ט. 327. ע"פ בראשית כ"ד כ"ז. ה' ע"א. 335. ע"פ בראשית ל"ז ל"ג. 328. ע"פ דברי הימים א' י"ב י"ט. 329. בעל 336. ע"פ בראשית ל"ח כ"ו. 337. ע"פ הושע עגלה. 330. ע"פ תהלים פ' י"ג. 331. ע"פ ב' י"ב. 338. ע"פ עירובין נ"ד ע"ב.

ביאורים והוספות

ובספר קורא הדורות (דף לח ע"ד) כתב, והרב סלימאן אוחנה מקובל גדול וחסיד, והיה כותב תפילין בקדושה ובכוונה גדולה. ונזכר בסוף ספר תשובות הר"ם גלאנטי ע"ש. וכוונתו למ"ש בשו"ת רבי משה גלאנטי (סי' קכד) החכם השלם החסיד, הסופר המובהק רבי סלימאן אוחנה, שהיה כותב תפילין בכוונות אלהיות בקדושה ע"ש. וראה שם שמהר"ש נרבוני הסתפק האם לסמוך על רבי סלימאן נגד דעת הב"י שהוא מרא דאתרא קדישא ע"ש היטב דברים נפלאים. וכ"כ הרב השואל בשו"ת ויאמר יצחק (ח"א (חאו"ח סי' טז) לא נעלם שאותו צדיק ספרא רבה וסהדא רבה, מר ניהו רבא, רב ועצום ממנו מארצות המערב, כי הוא זה הרב הגדול עיר וקדיש מהר"ר סלימאן בן אוחנא זצ"ל מגורי האר"י זיע"א, ותחילה בארץ היה מעוב"י מראכיש ועלה אל פאס, תלמיד איש האלקים האר"י זיע"א. וראה עוד בשו"ת מהר"ט צהלון (סי' רנז, וסימן רעח) בשבח הרב הקדוש רבי סלימאן אוחנה זיע"א.

ועכ"פ הוא לא היה מתלמידי רבנו האר"י הקדוש ממש הרשומים בשער הגלגולים. אלא היה מגורי האר"י כמ"ש בשם הגדולים הנ"ל. וכך כתבו חכמי ורבני צפת בהסכמתם לספר בעלי ברית אברם. נמצא שרבנו הקדוש רבי סלימאן אוחנה היה סופר סת"ם מפורסם, ובקי עצום בכתבי האר"י. ולכן מרן החיד"א החשיב מאוד את התפילין שנכתבו על ידו, כי יש להם חשיבות גדולה, שבדאי הגמור נכתבו עפ"י דעת האר"י, ונחשב כבעל סמכות עליונה בכל הנוגע להלכות סת"ם, וגם נחשב לאחד הגדולים והמוסמכים ביותר מכל מקובלי צפת בתורת האר"י זיע"א.

[מא] עיין ספר "מגיד מראשית" למהרח"א (קושטא ת"ע), בחצי השני של הספר: תשובות מבנו רבי יצחק רפאל אלפאנדארי, סי' א', ד"ה שבת וראה, דף ד' ע"א. [ראה בשם הגדולים, שם, ערך מהר"ר סלימאן נ' אוחנא, וז"ל: כותב תפילין בקדושה כמ"ש מגיד מראשית בריש תשו' מהר"י].